

Отже, нині сформовано недосконалу систему розподілу аграрної продукції, яка є нестійкою і вимагає системного удосконалення, оскільки не здатна сконцентрувати попит на товари і послуги АПК та їх пропозицію в системі організованих ринків. Відсутність налагоджених ділових контактів зумовлює гострий дефіцит капіталу у сфері маркетингу продовольства і низьку ліквідність продовольчого ринку. Через нераціональну систему розподілу виникають додаткові витрати на зберігання й переробку та втрати продукції.

Література

1. Товарні біржі в Україні: аналіз діяльності, законодавче поле, перспективи розвитку / За ред. П.Т. Саблука, О.М. Шпичака. — К.: ВІПОЛ, 1997. — 427 с.

2. Система організаційно-економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / [Шпичак О.М., Боднар О.В., Кобута І.В.]; за ред. акад. УААН О.М. Шпичака. — К.: ЗАТ «Нічлава», 2009. — 406 с.

3. Копитець Н.Г. Передумови формування ринкової системи збуту та реалізації сільськогосподарської продукції / Н.Г. Копитець // Економіка АПК. — 2004. — №6. — С. 118–125.

4. Комарницька О.П. Гуртові ринки сільськогосподарської продукції як інструмент прозорого ціноутворення / О.П. Комарницька // Агроінком. — 2005. — №5–6. — С. 10–11.

5. Попова О. Сторониться бы / О. Попова // Бизнес. — 2010. — №16. — С. 12–14.

6. Соловйов І.О. Організаційні рішення в системі агромаркетингу / І.О. Соловйов // Економіка АПК. — 2006. — №10. — С. 98–103.

І.В. СВИНОУС,

д.е.н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет

Переваги і недоліки державної підтримки виробництва молока на великотоварних сільськогосподарських підприємствах

Розглядаються основні аспекти державної підтримки виробництва молока на сільськогосподарських підприємствах. Особлива увага приділена дослідженню зарубіжного досвіду підтримки великотоварних сільськогосподарських виробників молока.

Рассматриваются основные аспекты государственной поддержки производства молока на сельскохозяйственных предприятиях. Особое внимание уделено исследованию зарубежного опыта поддержки крупнотоварных сельскохозяйственных производителей молока.

The main aspects of state support for milk production in farms. Special attention is paid to investigation of foreign experience of large-scale support of agricultural producers of milk.

Постановка проблеми. Об'єктивна необхідність державного регулювання молочного скотарства в умовах ринкової економіки зумовлена з точки зору економічної теорії унікальними особливостями, що притаманні цій галузі, її місцем і значенням у забезпеченні продовольчої безпеки країни та житті суспільства. Як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід, негативні наслідки нестабільності внутрішнього та зовнішнього середовища мають вагомий вплив на параметри розвитку виробництва молока. Існуючі проблеми значно ускладнюються кризовими явищами, які періодично виникають у розвитку вітчизняної та світової економіки. Адже після глобальної продовольчої кризи нині настала фінансова

криза. Це потребує поглиблення наукових досліджень щодо підвищення ролі й місця держави в регулюванні економічних процесів для упередження та запобігання можливості виникнення кризових явищ і забезпечення стабільного розвитку сільського господарства на довгострокову перспективу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Вагомий внесок в обґрунтування концептуальних засад удосконалення державного регулювання сільського господарства та молочного скотарства зокрема зробили Ю. Білик, О. Бородіна, О. Могильний, Г. Мостовий, М. Латинін, Ю. Лузан, М. Корецький, М. Сахацький, Г. Черевко, М. Янків та інші вчені.

Водночас ряд суттєвих прикладних аспектів теоретико-методологічного, методичного і практичного характеру державного регулювання виробництва молока потребують подальшого дослідження і розв'язання в умовах глобальних змін зовнішнього середовища. Це насамперед розробка наукових засад підвищення ефективності державного регулювання виробництва молокопродукції з урахуванням впливу об'єктивних внутрішніх і зовнішніх чинників з метою забезпечення реалізації стратегічних цілей державної аграрної політики.

Мета статті — дати оцінку ефективності державної підтримки виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до чинного законодавства закупівельні ціни на тваринницьку продукцію, в тому числі на молоко, формуються у вільному режимі,

тобто визначаються суб'єктами господарювання (продавець—покупець) самостійно, за згодою сторін.

Разом із тим пунктом 1 статті 19 Господарського кодексу України визначено, що суб'єкти господарювання мають право без обмежень самостійно здійснювати господарську діяльність, а пунктом 6 цієї статті — що незаконне втручання та перешкодження господарській діяльності суб'єктів господарюванню з боку органів державної влади, їх посадових осіб при здійсненні ними державного контролю та нагляду забороняється.

Також необхідно зазначити, що відповідно до постанов Кабінету Міністрів України від 25.12.96 р. № 1548 «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» та від 17.10.2007 р. № 1222 «Про затвердження Порядку декларування зміни оптово—відпускних цін на продовольчі товари» повноваження щодо регулювання цін на продовольчі товари покладено на місцеві органи виконавчої влади.

Крім того, урядом прийнята постанова від 04.11.2009 р. № 1248 «Про затвердження мінімально допустимого рівня цін на продукцію тваринництва на 2010 рік», і зазначеною постановою затверджено мінімально допустимий рівень цін на продукцію тваринництва на 2010 рік, який використовується як база для розрахунку розміру бюджетних тваринницьких дотацій, а також для розрахунку ціни при закупівлі продукції тваринництва безпосередньо у виробника.

Проблема використання мінімально припустимого рівня цін при закупівлі тваринницької продукції суперечить цілій низці законодавчих актів, насамперед Цивільному кодексу.

Згадка про так звані мінімальні ціни на молоко є в двох законах: «Про державну підтримку сільськогосподарського виробництва в Україні» та «Про молоко та молочні продукти». Трактуювання поняття «мінімальна ціна на молоко» в цих законах суперечить одне одному. Якщо в Законі «Про молоко та молочні продукти» «мінімальну ціну» визначено як таку, що має відшкодовувати середньогалузеві нормативні витрати та забезпечувати мінімальний прибуток товаровиробникові, то в законі про підтримку сільського господарства — «мінімально допустимий рівень цін на продукцію тваринництва використовується як база для розрахунку дотацій, а також для розрахунку ціни при закупівлі продукції тваринництва безпосередньо у виробника».

У Сполучених Штатах Америки в 1949 році було прийнято закон, за яким заступник міністра сільського господарства мав забезпечувати підтримку ціни на молоко через Товарно—кредитну корпорацію (ТКК). За цим законом ТКК має купувати необмежену кількість запропонованого їй масла, сухого знежиреного молока та сиру за оголошеними ТКК цінами. ТКК розраховує ціни таким чином, щоб забезпечити молокопереробним підприємствам середньої потужності можливість сплачувати оголошену ціну підтримки за молоко на переробку. Виробники молока можуть отримувати (і фактично отримують) ціну, меншу за ціну підтримки, залежно від ринкових умов попиту—пропозиції та якості молока.

До того часу ціну підтримки на молоко встановлювали виходячи із залежності між закупівельними цінами та цінами, які виробники сплачували за матеріально—технічні ресурси протягом базового періоду («паритетна ціна»). В 1980 році швидке зростання урядових запасів та витрат на підтримку «мінімальних цін» змусило сенат заморозити програми підтримки ціни на молоко. 1985 року було запроваджено зміни до законодавства, які передбачали зменшення ціни підтримки та заходи із виведення з експлуатації зайвих потужностей із переробки молока.

У 1980 році прийняли закон, за яким вводилися мінімальні ціни підтримки на молоко, а також механізм, що прив'язував цей мінімум до обсягів виробництва. Законом 1996 року передбачалося повністю скасувати до 1999 року механізм цін підтримки. Однак конгрес США запровадив надзвичайні компенсаційні виплати виробникам молока, і щороку продовжує термін дії програми підтримки ціни. Законом 2002 року ціна підтримки була знову відновлена як довготермінова програма, за якої ціна на молоко була зафіксована на рівні 9,90 USD/cwt (0,218 \$/кг).

Уже з 1949 року в США мінімальну ціну розраховують виходячи із спроможності молокопереробних підприємств платити цю ціну (а отже, й купівельної спроможності кінцевих покупців). В Україні споживачів не беруть до уваги взагалі.

До того ж у США ТКК купує молочні продукти за оголошеними цінами за рахунок державного бюджету, який формують, покладаючись насамперед на багатих громадян (податок на дохід фізичних осіб і податок на прибуток юридичних осіб). В Україні влада хоче зобов'язати молокозаводи купувати молоко за мінімальними цінами, а отже, перекладає тягар витрат на кінцевих споживачів, 90% яких належать до найбільш вразливих прошарків населення країни [1, с. 141].

Ми вважаємо, що мінімальну ціну необхідно встановити тільки для молока вищої якості. Все інше має регулювати ринок. І навіть це не просто, тому що в постанові доведеться прописати всі харчові характеристики продукту — скільки там білка, жиру та бактерій. Контролювати подібні закупівлі буде вкрай складно.

Нині в країнах ЄС скорочуються заходи підтримки цін на молоко. У той же час запроваджуються безпосередні дотації (або прямі субсидії). Це своєрідні премії за молокопродукцію, що виплачуються як компенсації за зниження інтервенційних цін (а також інших заходів цінової підтримки). Їх загальний розмір в ЄС оцінюється приблизно в \$0,03 на 1 кг молока [2, с. 23].

В Україні на відміну від ЄС ніяких квот на молоко немає, оскільки не існує його перевиробництва. Більше того, майже щороку взимку, під час сезонного спаду виробництва, ми відчуваємо дефіцит молока.

Державна пряма підтримка виробництва молока існувала до 1993 року, питома вага її в закупівельній ціні молока становила від 28% у 1970 році до 78% у 1990 році.

Лише через п'ять років, розуміючи ситуацію, що склалася в тваринництві й на споживчому ринку, Верховною Радою

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

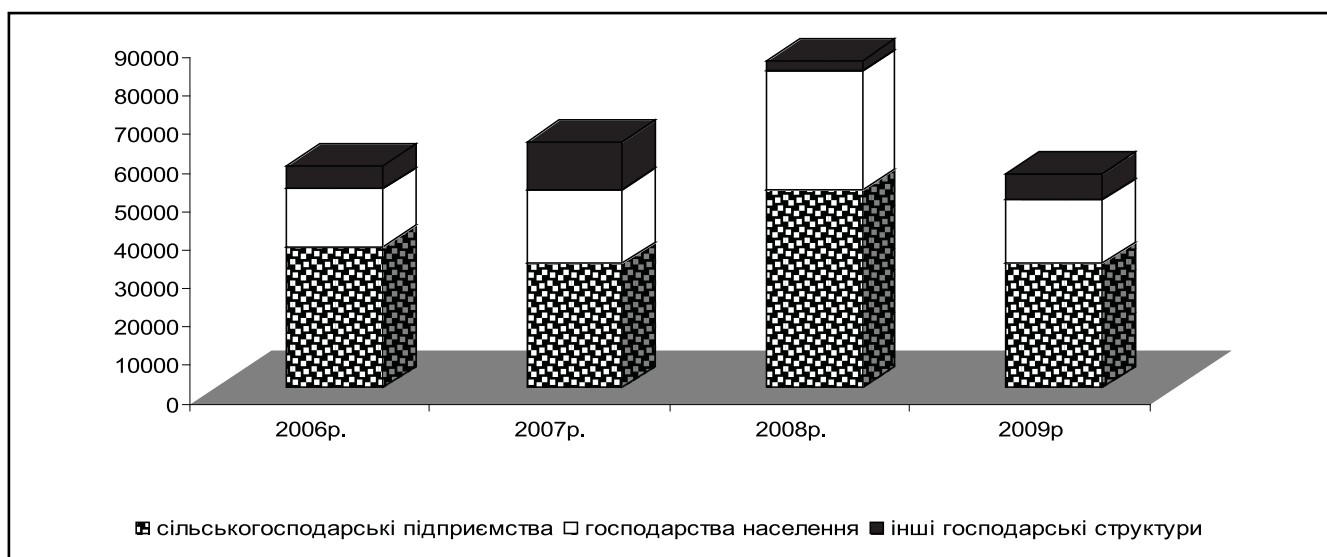
Україні був ухвалений закон, який дав можливість здійснювати дотацію товаровиробникам за продане ними переробним підприємствам молоко, і тим самим хоч трохи поліпшити фінансовий стан господарств. Натомість державна підтримка виробників молока в Україні є так само, як і в країнах ЄС. Відповідно до Закону «Про податок на додану вартість» для сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності й господарювання передбачено два види пільг з ПДВ: застосування нульової ставки ПДВ до операцій з поставки переробним підприємствам молока та м'яса живою вагою; виплату переробними підприємствами дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продане ними молоко. При цьому на виплату дотацій спрямовується в повному обсязі сума ПДВ, що має сплачуватися переробними підприємствами до бюджету (див. рис.).

Відповідно до п. 11.21 ст. 11 Закону України «Про податок на додану вартість» від 03.04.97 р. №168/97-ВР до 01.01.2007 р. сума ПДВ, яка має сплачуватися до бюджету переробними підприємствами всіх форм власності за реалізовані ними молоко та молочну продукцію, м'ясо і м'ясопродукти, у повному обсязі спрямовується виключно для виплати дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продане ними переробним підприємствам молоко. Порядок нарахування, виплати й використання коштів затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.99 р. №805 «Про порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільгосптоваровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі» (до прийняття цього нормативного документу діяв Порядок, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 16.02.98 р. №145 (145-98-п) «Про затвердження Порядку нарахування та виплати дотацій сільгосптоваровиробникам за продані ними молоко та м'ясо у живій вазі», який у частині виплати дотацій населенню не відрізнявся від чинного).

Механізм нарахування й виплати дотацій переробними підприємствами поширюється на сільськогосподарських товаровиробників усіх форм власності та господарювання, включаючи особисті господарства населення. Пунктом 3 Порядку передбачено, що для визначення сум дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за молоко переробні підприємства щомісяця складають попередній розрахунок надходження і використання ПДВ, який погоджують з відповідними управліннями АПК районних (обласних) держадміністрацій, відповідними підрозділами в АР Крим, а підприємства системи Укоопспілки – із споживчими товариствами (спілками споживчих товариств).

Згідно з п. 4 постанови Кабінету Міністрів України від 12.05.99 р. №805 «Про порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільгосптоваровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко та м'ясо в живій вазі» під час приймання молока від особистих господарств населення за формами ПК-2 і ПК-3а, в них окремим рядком зазначають суми дотацій, що належать товаровиробникові, з урахуванням загального обсягу закупленої продукції та розміру дотацій згідно з попереднім розрахунком переробних підприємств.

Відповідно до п. 5 суми дотацій сільськогосподарським товаровиробникам перераховують з окремого рахунка переробного підприємства і виплачують особистим господарствам населення готівкою безпосередньо з каси переробного підприємства або згідно з договорами-дорученнями через сільськогосподарські підприємства, інші організації чи сільські (селищні) ради. Закон України «Про податок на додану вартість» та вказаний Порядок нарахування, виплат і використання коштів, спрямованих для виплати дотацій сільгосптоваровиробникам за продане ними переробним підприємствам молоко, не передбачають обов'язкової реєстрації населення, яке не здійснює підприємницької діяльності, платниками податку на додану вартість.

Динаміка нарахування дотацій за реалізоване молоко на переробку товаровиробниками різних форм господарювання Київської області, грн.

Зважаючи на наведене вище, відмова у нарахуванні та виплаті дотацій за здані переробним підприємствам молоко у живій масі населенням, яке не зареєстроване як платник ПДВ, за умови дотримання норм Закону України «Про податок на додану вартість» та Порядку не має законних підстав.

Ефект від повернення ПДВ стосовно приватних сільськогосподарських товаровиробників полягає у підвищенні закупівельної ціни для даної категорії. Впродовж досліджуваного періоду існували численні перипетії з системою дотування сільськогосподарських товаровиробників шляхом повернення ПДВ.

Іншим напрямом державної підтримки виробництва високоякісного молока є прийняття Закону «Про внесення змін до Закону України «Про молоко та молочні продукти» щодо безпечності та якості молочних продуктів» №2132-VI, відповідно до якого буде здійснюватися державна підтримка виробництва молока класу «екстра» та вищого ґатунку шляхом доплати до закупівельної ціни відповідно 25 і 20%. Вважаємо, що це буде одним із стимулів для розвитку високотехнологічного виробництва молока та до концентрації поголів'я високопродуктивного дійного стада. Новий механізм передбачає надання державних дотацій виробникам молока безпосередньо з бюджету країни, а не через нарахування переробниками суми ПДВ до закупівельної ціни молока [3, с. 134].

Висновки

Протягом досліджуваного періоду спостерігається дискусія щодо доцільності заміни існуючої системи державної підтримки через повернення ПДВ товаровиробнику на виплату дотації в розрахунок на одну корову. На нашу думку, це є прикладом неефективного підходу до проблеми розвитку високоефективного молочного скотарства в Україні та регіоні зокрема. Оскільки такий механізм підтримки молочного скотарства не стимулює підвищення ефективності виробництва молока, продуктивності корів, підвищення якості молочної сировини, в той час як податкова підтримка була «прив'язана» до доходів, а отже, чим більшою є продуктивність і чим вищою якість молока – тим більша підтримка держави.

При підтримці через переробні підприємства селяни отримують дотації щомісячно, то при бюджетній підтримці такі платежі, очевидно, будуть щорічними і, ймовірно, здійснюватимуться в другій половині календарного року. Це означає, що обігові кошти вилучатимуться у аграріїв. Крім того, втрачається система контролю за виплатою державної підтримки у вигляді повернення ПДВ. Підприємство–переробник протягом десяти років має зберігати відомості про виплату дотацій двічі на місяць кожній людині, яка здає молоко. Новий механізм не дозволяє провести таку перевірку.

Як свідчать результати соціологічного опитування керівників сільськогосподарських підприємств, незважаючи на низьку інформованість, виробники мають усталені переваги відносно бажаної системи державної підтримки. Так, 55% з усіх опитаних вважають за краще отримувати дотацію на

кожен літр зданого молока, а 25% – на голову ВРХ. При цьому серед керівників підприємств, що мають надої на корову більше 4000 літрів в рік, прибічників субсидіювання закупівельних цін вже 57%, а «поголівного» дотування – лише 19% [4, с. 67].

Хоча 59% виробників вважають чинну систему дотацій не вигідною для них, 62% виступають проти переходу до дотування на голову ВРХ, а за – лише 18%. У свою чергу, серед представників найбільш високопродуктивних господарств (рівень надоїв вище 4000 л) частка супротивників переходу становить вже 68%, а прибічників – 9%.

Нині чинний механізм субсидіювання закупівельних цін на молоко і м'ясо влаштований так, що виробникові не доводиться робити будь-яких зусиль для отримання дотації. В результаті багато хто про неї просто не знає.

Невдоволення наявною системою і одночасна відмова від переходу до дотування на голову ВРХ пояснюється тим, що виробники незадоволені низьким рівнем дотації, а не механізмом її розподілу. Такий стан справ не дивний, особливо якщо врахувати, що усі інші дотації, наприклад, доплата за оформлення ветеринарного паспорта, фінансуються за залишковим принципом.

Підраховано, що за найгіршим варіантом для сільського виробника, за якого ціна за молоко знизиться на 20%, ситуація виглядатиме таким чином: раніше селянинові платили 2 грн. за літр молока, тепер на п'яту частину менше – 1,60 грн. Якщо за добу власник корови реалізує 10 літрів, то втрачає щодня 4 грн., а за місяць – 120 грн. При витратах у 120 грн. держава компенсує йому зі спецфонду 100 грн.

У нових умовах сільськогосподарські підприємства–виробники молока будуть отримувати дотації від 800 до 1,4–1,6 тис. грн. на одну корову щорічно. Нині товаровиробники молока з високою продуктивністю отримують більше ніж 3 тис. грн., з середнім рівнем – від 2 тис. грн. у розрахунок на одну корову на початок року.

Література

1. Васильчак С.В. Формування ринку молока в Європейському Союзі: уроки для України / С. В. Васильчак // Економіка АПК. – 2005. – №5. – С. 139–143.
2. Власов В.І. Підтримка сільгоспвиробників у зарубіжних країнах / В.І. Власов // Економіка АПК. – 2004. – №5. – С. 22–26.
3. Економіка виробництва молока та молочної продукції в Україні: монографія / За ред. П.Т. Саблука і В.І. Бойка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
4. Ільчук М.М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України / М.М. Ільчук. – К.: Нічлава, 2004. – 312 с.
5. Кучуков Р. Ценообразование в АПК стран с развитой рыночной экономикой / Р. Кучуков // АПК: экономика, управление. – 1997. – №7. – С. 50–56.
6. Павличенко М.Г. Ринки молока в Україні та перспективи для різних категорій господарств / М.Г. Павличенко // Молочна промисловість. – 2007. – №5(40). – С. 18–20.